

utan en sådan insikt förblir de stora penseldragen om fascismens nya former och attraktionskraft glidande, oförtöjda.

Trots de farhågor om bokens implicita läsare och vidhäftande anspråk som nämnts ovan kommer man inte ifrån att den innehåller en mängd fängslande tankegångar, originella uppslag och värdefulla iakttagelser. Det är med andra ord en bok som förtjänar att läsas och diskuteras.

Sharon Rider

Krossa framsteget: Essäer i oligarkins tidevarv

Slavoj Žižek. Övers. Henrik Gundenäs

Fri Tanke 2025. 189 s. ISBN 978-91-8996056-5

Jag läste för några år sedan en recension av *The Matrix: Resurrections* av Slavoj Žižek, där han i slutet av texten medgav att han inte hade sett filmen och inte heller hade för avsikt att göra det. Recensionen var både intressant och underhållande, men jag har inte desto mindre undvikit att följa Žižeks exempel här. Huruvida jag borde ha gjort det låter jag vara osagt.

Krossa framsteget är en samling av essäer och den andra i den Žižekserie som Fri tanke ger ut. En tredje bok i serien publicerades under våren 2026. Žižek, härstammande från Slovenien, är filosof, psykoanalytiker och samtidskommentator som hör hemma i vad som med en trubbig benämning kallas "kontinentalfilosofi", och som numera på engelska ibland kort och gott går under namnet "theory". Žižek är känd för att blanda högt och lågt. Diskussioner av Hollywoodfilmer och andra populärkulturella fenomen samsas med tänkare som Hegel och Lacan. Så är det även i fallet i denna bok, där filmer som Christopher Nolans *Oppenheimer* och Alex Garlands *Civil War* belyses med Kafka, Lenin och Adorno. I bokens längsta och mest teoretiska essä, om auktoritet, varvas Kierkegaards filosofiska diskussioner om kristendomen med analytisk-filosofisk språkfilosofi och, förstås, Lacan. Jag förstår inte resonemanget helt och hållet, men det är ganska rolig läsning. Kanske är det lite mindre roligt än vanligt. Andra texter av Žižek har fått mig att skratta mer än denna bok.

Essäerna är såvitt jag kan bedöma ganska löst sammanhållna, men ett återkommande tema är det som har fått ge titel till boken, framstegstanken, mot vilken Žižek är kritisk.

Jag har svårt att komma till rätta med premisserna i Žižeks resonemang kring framstegstanken. Är det inte en död, eller åtminstone ganska illa medfaren, häst han ger sig på? Den definition vi ges av begreppet

är ostensiv: en paradigmatisk framstegsorienterad ideologi tänker på historien i termer av stadier av historisk utveckling, där det ena stadiet avlöses av ett senare som är högre och bättre. Till exempel associeras Marx med tanken att historien utvecklas genom stadierna despotism–feudalism–kapitalism, för att sedan avlösas av det klasslösa samhället.

Men hur vanligt är sådant här "stadietänk" idag? De enda gångerna jag själv exponeras för stadieteorier är när jag tvingas gå pedagogiska fortbildningskurser på universitetet.¹ Och mer allmänt rörande framstegstro: Har inte den vänster som utgör Žižeks primära läsekrets i hög grad varit framstegsskeptisk ända sedan 60-talet? Är verkligen överdriven framtidstro ett stort problem i nådens år 2026?

Bokens titel är också missvisande i det här avseendet. "Krossa framsteget" lät eggande, men när jag sedan började läsa visade det sig att det snarare handlar om en korrigering:

Därmed inte sagt att vi bör ge upp framtidstanken – vi bör snarare ompröva innebörden av framsteg, och första steget är att kunna erkänna vissa obehagliga realiteter, och särskilt sådant som vi finner skamligt och pinsamt och för vilket det inte verkar finnas någon bot. (s. 18–19)

Exemplet som följer på denna passage är Marx analys av det brittiska imperiets exploatering av Indien. Žižek, möjligen i likhet med Marx själv, manar oss att se förstörelsen av det traditionella indiska samhället som oförlåtligt men anser att det samtidigt "öppnades en ny väg för Indien när katastrofen väl var ett faktum" (s. 21). I denna passage får man intrycket av att den historiesyn Žižek förordar faktiskt inte ligger så långt ifrån den han vänder sig emot. Historien rör sig framåt, men vi bör också kännas vid framstegets offer och dess baksidor. Detta vidkännande bör, enligt Žižek, också få oss att ompröva vad ett framsteg egentligen är för något. Ett exempel som nämns är att allt fler kinesiska kontorsarbetare enligt utsago söker sig tillbaka till arbetaryrken (s. 28–29). "Framsteget" i meningen av uppnått välstånd och tjänstemannajobb, ger upphov till en omprövning av vad som är viktigt, och därmed en ny syn på vad som utgör framsteg. Andra värden än bara materiellt välstånd blir mått för framskridande.

Hur intressanta dessa resonemang än må vara, så lever de inte upp till parollen att krossa framsteget. Žižek förordar egentligen inte att överge tanken på ett historiskt framskridande, ännu mindre att krossa det. Bokens engelska titel är något mildare än den som den har gi-

1. Där har jag till exempel fått lära mig att universitetslärares kunskapssyn utvecklas genom nio stadier, där det högsta stadiet är "relativism".

vits på svenska: *Against Progress*. Men även den motsvaras inte riktigt av innehållet. "Nyansera framstegstanken" hade varit mer träffande, om än mindre kommersiellt gångbart.

Žižek tycker om att skämta om att han, sin cyniska framtoning till trots, egentligen är en romantiker. Något liknande kan kanske sägas om hans inställning till både samtid och framtid. Egentligen är hans uppfattning om bägge förvånansvärt försonlig, tycks det mig. Ta till exempel följande redogörelse av ett resonemang hos Horkheimer och Adorno som Žižek av allt att döma affirmerar:

Det [...] liberaldemokratiska samhället[t] är alltså obeskrivligt fruktansvärt, men kruxet är att alla andra samhällen är ännu mer fruktansvärda så att valet verkar stå mellan två onda ting (eller mellan pest eller kolera). (s. 21)

Bakom den missvisande liknelsen (är kolera värre än pest?) finner man en ganska moderat attityd. Winston Churchill ringde, han ville ha tillbaka sin samhällssyn.²

Läsare på jakt efter tunga doser av filosofisk kulturpessimism kommer således att bli besvikna. De kan i stället söka sig tillbaka till 90-talet, exempelvis till Georg Henrik von Wrights återutgivna *Myten om framsteg* (Förlaget M, 2023), eller till den amerikanska historikern Christopher Laschs *The True and Only Heaven* (W. W. Norton & Company, 1991). Där får man den mer hårdhänta behandling av framstegstanken som utlovas, men inte infrias, av Žižeks bok.

Nils Franzén

2. Churchill lär ha sagt att demokrati är det sämsta styrelseskicket, bortsett från alla andra som har prövats genom tiderna.

Anspråkstagen: Människans bot mot meningslösheten

David Thurffjell

Norstedts 2026. 333 s. ISBN: 978-91-1-313844-2

Den övergripande frågan i religionsvetaren David Thurffjells nya bok gäller hur, om alls, vi människor kan komma att uppleva livet som meningsfullt – som att det finns ett särskilt skäl till vår existens, eller ett särskilt syfte som vi är här för att uppfylla – samtidigt som det i ljuset av den moderna naturvetenskapen står klart för oss att det inte existerar något sådant skäl eller syfte i universum. Vad som föranleder denna fråga är att "[d]et finns en meningskris i vårt samhälle", som Thurffjell uttrycker det i bokens prolog, "och den är särskilt utbredd bland unga"